

Er biblioteket performancelitteraturens bogomsalg?

Af Lise Kloster Gram

Tidens litteratur er i stigende grad en litteratur, der finder sted uden for bogens rammer. Vi oplever den på scenen, hører den bippe ind på mobiltelefonen, følger den mellem venners statusopdateringer på Facebook, passerer den på gaden som street art, downloader den som applikation og finder den stikke frem blandet med andre kunstformer. Litteraturen anno 2012 breder sig således ud over bogen til et udvidet felt. Og vel at mærke et felt, der til stadighed ekspanderer, idet antallet af platforme, hvor litteraturen finder sted, er i vækst.

The media, platformen, er ikke alene *the message*¹, men det er klart, at formen heller ikke er ligegyldig. Form og indhold hænger sammen og hver ny platform stiller litteraturformidleren over for nye udfordringer. Hvordan stiller vi sms-novellerne ind på hylderne? Hvordan får vi netlitteratur og street art registreret i kataloget? Og hvordan orienterer vi os i den jungle af nye småforlag, der udgiver litteratur på alt fra gule post-it sedler² til medicinskabe³?

Aarhus Kommunes Biblioteker, Roskilde Bibliotekerne og Litteratursiden.dk samarbejder med økonomisk støtte fra Styrelsen for Bibliotek og medier om et toårigt projekt, der bærer titlen *Litteraturen finder sted – interaktiv og begivenhedsorienteret formid-*

Lise Kloster Gram, Cand. mag i Nordisk og Oldtidskundskab og Litteraturkonsulent for Aarhus Kommunes Biblioteker (lkg@aarhus.dk)

*ling*⁴. Projektet er formuleret med afsæt i et ønske om i langt højere grad at inkludere den litteratur, der finder sted uden for bogens traditionelle rammer, i bibliotekernes formidling af skønlitteratur. Vi vurderer, at litteraturen i det udvidede felt, de mange nye udfordringer til trods, er en både nødvendig og kærkommen mulighed for en nytænkning af litteraturformidlingen. *Nødvendig* fordi en stadig voksende del af litteraturen ellers ikke formidles i biblioteksregi. *Kærkommen* fordi meget af denne litteratur i kraft af dens ofte mere højtråbende, brugerinvolverende og begivenhedsorienterede karakter, kan danne udgangspunkt for en litteraturformidling, der skaber oplevelser og kilder til inspiration i både det fysiske og digitale bibliotek.

Ved at zoome ind på to markante tendenser inden for litteraturen i det udvide felt, digital litteratur og performancelitteratur, forventer vi at kunne opnå en indsigt i og en erfaring med området, der kan vise sig produktivt for inkluderingen af litteraturen i det udvidede felt generelt samt virke innoverende ind på bibliotekernes traditionelle litteraturformidling. Den toårige projektperiode skal benyttes til at eksperimentere med nye formidlingsformer og munde ud i et idékatalog, samt en række anbefalinger til bibliotekernes fremtidige litteraturformidling.

På Aarhus Kommunes Biblioteker har vi i projektet et særligt fokus på performancelitteraturen. Jeg vil derfor i nærværende artikel med udgangspunkt i netop performancelitteraturen forsøge at skitsere nogle af de litteraturformidlingsmæssige mulighe-

der, som litteraturen i det udvidede felt åbner op for. Men først en afgrænsende beskrivelse af litteraturen i det udvidede felt og performancelitteraturen, efterfulgt af et argumenterende afsnit omkring forskellen mellem bibliotekets rolle som ramme for bøger og ramme for performancelitteratur.

På grænsen til et udvidet felt

”Litteratur i det udvidede felt” benyttes i denne artikel som udtryk for den litteratur, der ligger uden for det, vi traditionelt forbinder med den trykte bog. Udtrykket er taget fra et seminar om emnet afholdt af Institut for Kunst og Kulturvidenskab på Københavns Universitet den 6. -9. maj 2010: ”Literature in the Expanded Field”.⁵

På Aarhus Kommunes Biblioteker har vi tidligere benævnt denne type litteratur ”nye litterære tendenser”, hvilket fremgår af såvel projektet *Formidling af nye litterære tendenser*⁶, som temadagen *International temadag om nye litterære tendenser*⁷.

Benævnelsen ”Nye litterære tendenser” har imidlertid vist sig at være misvisende på flere niveauer, idet nye implicerer en række associationer, der ikke stemmer overens med det indhold, benævnelsen henviser til. For det første kan tendenser, der minder om nutidens bogobjekter ifølge et interview med litteraturforsker Elisabeth Friis i radioprogrammet ”Skønlitteratur på P1” spores helt tilbage til William Blakes værk fra 1794 *Songs of Innocence and of Experience*.⁸ For det andet findes der selv sagt også inden for det traditionelle bogmedies ramme en række tendenser, der i kraft af deres aktualitet kan karakteriseres som nye. Og endeligt indikerer ”nye litterære tendenser”, at litteraturen over tid uundgåeligt distanceres fra kategorien, således at det, der i dag tilskrives kategorien om ti, tyve eller halvtreds år ikke længere lever op til definitionerne. Dette taget i betragtning bliver ”litteratur i det udvidede felt” et velkomment alternativ, der straks tages i anvendelse.

Med skiftet i benævnelse præciseres således, at litteraturen i det udvidede felt ikke nødvendigvis er ny. Men hvad er den så?

Det korte svar er allerede leveret, litteratur i det udvidede felt er litteratur, der finder sted uden for den platform, vi traditionelt betegner som den trykte bog. Der findes mig bekendt på nuværende tidspunkt in-

gen detaljeret definition af litteraturen i det udvidede felt set i dansk kontekst. Forsøger man sig med en induktiv præcisering, fristes man hurtigt til at påstå, at litteraturen i det udvidede felt i dens stadige indtagelse af nye platforme og stadige nye brug af traditionelle platforme - det udvidede felts fortsatte udvidelse, så at sige - undviger en stabil definition. Med en mere deduktiv tilgang vil jeg mene, at definitionen vil kunne tilnærmes gennem tre perspektiver. Et historisk tilbageblik mod 1920'ernes performative iscenesættelser og særligt 1960'ernes eksperimenterende hybride mediekunst, anført af forfattere som Rudolf Broby-Johansen og Per Højholt.⁹ Et globalt udsyn, som dels fæstnes ved USA, der fremhæves som bannerførende inden for feltet i både teori og praksis,¹⁰ dels ved vores geografiske og sproglige naboer i Norden, der synes at gennemgå en udvikling, der har mange lighedspunkter med den danske.¹¹ Og endeligt naturligvis et nøje kig på samtidens tendenser og potentialer i dansk litteratur.¹²

Litteratur som performance

Ovenstående løse definatoriske digression tjener til at give en fornemmelse for konturerne af det udvidede litteraturfelt, som performancelitteraturen placerer sig indenfor. De definatoriske vanskeligheder peger på en helt central udfordring i arbejdet med litteratur i det udvidede felt. Nemlig, at vi som formidlere i hvert enkelt tilfælde må spørge os selv – er det her litteratur? Et vilkår, der også gælder i relation til performancelitteraturen. Heller ikke her findes nogen stabil, klart afgrænsende definition.

Jeg vil i det følgende forsøge at zoome ind og nærme mig en beskrivelse af selve performancelitteraturen. Ambitionen er på ingen måde at levere den stabile, klart afgrænsende definition, men alene at præsentere en skitsering af fænomenet, der kan tjene som støtte for vurderingen af de konkrete forekomster.

Begrebet ”Performancelitteratur” antyder allerede ved ordets sammensætning et spændingsfelt. Bagerst i feltet står litteraturen, som traditionelt og helt simpelt kan defineres som en skriftlig fremstilling, der opfattes som en enhed.¹³ I denne sammenhæng er det givtigt at udvide definitionen hen imod et bredere tekstbegreb, således at det talte ord inkluderes i definitionen. Forenklet gøres det ved at udskifte: ”skriftlig fremstilling” med ”sproglig fremstilling”. Forrest i feltet står performance, der ifølge *Den Danske*

Ordbog defineres som en ”dramatisk kunstform, der lægger vægt på den fysiske fremførelse.”¹⁴ Eller tæt beslægtet hermed en ”fremførelse af en kunstnerisk, politisk eller anden aktivitet for et publikum eller for offentligheden.”¹⁵

Performancelitteraturen kan med afsæt i disse definitioner siges at spænde fra enhver oplæsning af en litterær, skriftlig fremstilling til enhver performance, med vægning af en sproglig fremstilling, der opfattes som en enhed. Eksemplificeret betyder det, at performancelitteratur i bredeste forstand strækker sig fra fars godnatlæsning for sønnike til skuespillerens sprogligt fokuserede dramatiske fremførelse på teateret, og fra lydbøger til improviseret storytelling. Samtidigt åbnes der med skitseringen op for, at performancelitteraturen kan inkorporere andre kunstformer som eksempelvis musik, interventionskunst og visuel kunst. Selvfølgelig forudsat, at fokus på den sproglige dimension bibeholdes.

En egen kunstform

Det er naturligvis muligt at lave en række forskellige indsnævrende snit i forhold til ovenstående inklusive skitsering af feltet. En af hensigterne med nærværende artikel er som bekendt at sammenligne formidling af performancelitteratur med litteratur i den traditionelle trykte bog. Det er derfor i denne sammenhæng formålstjenligt med et afgrænsende parameter, der forudsætter, at en litteraturperformance har en selvstændig værkkarakter. Således simplificeres altså sammenligningen med bogen, der ligeledes har selvstændig værkkarakter.

Indsnævringen tjener også det formål at tydeliggøre vigtigheden af, at bibliotekerne forholder sig til performancelitteraturen. Alternativet er indlysende, at en hel genre inden for litteraturen ikke stilles til rådighed i biblioteksregi.

En reference til rapporten *Spændvidder*, der er udarbejdet for Statens Kunstråd, uddyber perspektivet omkring performancelitteratur som selvstændig værkenhed. Formålet med rapporten var at ”udarbejde en forskningsbaseret analyse af kunstens og Statens Kunstråds vilkår og rolle” (Langsted et. al., 2010, s. 6) anno 2010. I rapporten nævnes ”performativ kunst” sammen med ”kunstens globale virkelighed”, ”tværkunstneriske og tværmediale perspektiver”, ”interaktiv kunst” og ”digitalisering/netkunst” som fem

centrale tendenser med betydning for, hvordan den aktuelle kunst optræder og opfattes.¹⁶

I afsnittet om performativ kunst argumenteres for, at den performative kunst i kraft af sin inklusive genreoverskridende hybridform er med til ”at nedbryde værkkategorien”. (Langsted et. al., 2010, s.29) Men samtidigt med, at værkkategorier på et mere overordnet plan nedbrydes, opstår der i de traditionelle kategoriers interaktion med performativiteten nye værker. Påstanden underbygges med et eksempel fra litteraturens verden:

”Digtoplæsninger er fx blevet *en egen kunstform*, hvor der ofte er et tilrettelagt samspil mellem lyd/musik og tekst, som skaber *en ny performativ værkenhed*. Et relativt kendt eksempel er Peter Laugesen, som i sine performances oplæser tekster fra mange forskellige digtsamlinger og i performance sammenvæver tekst og lyd. Selv om teksterne strengt taget findes på forhånd, så bliver oplæsningen i sin kombination af digteriske tekster og lyd *et nyt selvstændigt værk*, som ikke kun Peter Laugesen er ophavsmand til, men også den gruppe, han optræder med, fx Singvogel. I sine oplæsninger lægger Laugesen vægt på, at han improviserer rækkefølgen af tekster og måden, han læser op på, i samklang med musikken. Det værk, der performs, er således heller ikke identisk med de plader, der er udgivet. *Der er altså ikke tale om et værk, der performs, men om, at selve performance skaber et helt nyt værk, der ikke eksisterede før.*” (Langsted et. al., 2010, s. s.29; mine kursiveringer)

I biblioteksregi er vi velkendte med de traditionelle litteraturarrangementer, hvor værket formidles gennem oplæg og forfatter, indhold og læseoplevelse. I modsætning hertil kan performancelitteraturen, som det fremgår af eksemplet ovenfor, udgøre en begivenhed, der fungerer på sine egne præmisser. En selvstændig begivenhed, der kan opleves, vurderes og eksistere uafhængigt af det skrevne værk. Performancelitteraturen udgør således ikke blot en repræsentation, men kan være selve præsentationen, selve det litterære værk.

Således slutter jeg min skitsering af performance-litteratur med en formålstjenlig indsnævring, der forudsætter, at performancelitteratur ikke er enhver fremførelse af en sproglig fremstilling, opfattet som

en enhed, men alene de eksempler, der har en selvstændig værkarakter.¹⁷

Forskydning af paratekst

I ph.d'en *Oplevelsens rammer – former og rationaler i den aktuelle formidling af skønlitteratur for voksne på danske folkebiblioteker* introducerer Rasmus Grøn os for den franske litteraturteoretiker Gerard Genettes begreb om paratekst. Paratekstbegrebet benyttes i afhandlingen som indgangsvinkel til en afdækning af litteraturens forskellige kontekstuelle forankringer set gennem litteraturformidlerens briller. Jeg vil i det følgende præsentere en stærk forenklet og lettere modificeret gengivelse af enkelte af Grøns pointer omkring paratekst. Præsentationen sker med henblik på min efterfølgende argumentation for, at der i skiftet fra litteratur i bøger til performancelitteratur sker en forskydning i parateksten, der gør det rum, som omslutter performancelitteratur særligt betydende.

Paratekst mellem tekst og kontekst

Genette definerer i bogen *Paratext. Thresholds of interpretation* begrebet paratekst. På bogens første sider lyder det:

"More than a boundary or a sealed border, the paratext is, rather, a threshold."

Og, forsætter han uddybende, det er:

"a zone between text and off-text, a zone not only of transition but also of transaction: a privileged place of pragmatics and a strategy, of an influence on the public, an influence that [...] is at the service of a better reception for the text and a more pertinent reading of it." (Genette, 1997, s 1-2)

Parateksten defineres i citatet som de elementer, der befinder sig mellem selve værket og det, der ligger uden for værket, "mellem tekst og kontekst" (Grøn, 2010, s. 57). Videre læsning viser, at der konkret henvises til eksempelvis forfatternavn, forord og forsideillustrationer. Særligt væsentligt i denne sammenhæng er Genettes pointering af, at parateksten har en kvalitativ og guidende indflydelse på læserens reception af teksten. Parateksten kan altså i høj grad opfattes som en formidlende instans.

Med en fokusering på forsideillustrationer peger Grøn ligeledes på paratekstens formidlende instans:

"I nyere tid er parateksterne dog i stigende grad blevet et redskab til promovning af teksten. Og her er bogforsiden som interface mellem tekst og offentlighed blevet en afgørende paratekst i litteraturformidlingen, da den er det første, vi ser i mødet med en bog og derfor spiller en hovedrolle i formidlingen af den litterære tekst til potentielle læsere." (Grøn, 2010, s. 58-59)

Grøn understreger endvidere paratekstens væsentlige formidlende effekt med en henvisning til flere undersøgelser af "skønlitterære biblioteksbrugeres søgeadfærd." (ibid., s. 60) Undersøgelserne viser, at bogomslaget er det tredje vigtigste kriterium for brugernes valg af bog - kun overgået af forfatternavn og genre.

Grøns indkredsning af parateksten fortsættes med en inddeling af paratekstens formidlende effekt i fire forskellige funktioner.

1. En henvisende funktion, der henviser til bogens faktuelle identitet, som eksempelvis forfatter og titel.
2. En markedsføringsfunktion, der har til formål at skabe opmærksomhed omkring bogen.
3. En hermeneutisk funktion, der meget bredt beskrives som de paratekstuelle, semiotiske markeringer, "som etablerer bestemte forventninger til teksten" (ibid., s. 59), herunder en indikation af genre, litteraturhistorisk placering og æstetisk positionering.
4. Og i umiddelbar forlængelse af punkt tre en socialt afgrænsende funktion, der indirekte retter teksten mod en bestemt målgruppe. (ibid.)

Indkredsningen af parateksten suppleres hos Grøn kontekstualiserende ved at indplacere parateksten i en figur, der udbygger værkets kontekster i et kinesisk æskesystem. (ibid., s. 52-53) Inderst findes den *mediale ramme*, der indeholder værket selv og førortale paratekster. Denne omkredsnes af *den spatiale ramme*. Det vil sige den fysiske eller virtuelle kontekst, værket placeres i, eksempelvis biblioteket. Og yderst indrammes figuren af *en sociologisk ramme* "et kompleks og mangfoldigt felt, som blandt andet en række politiske, økonomiske og demografiske faktorer." (ibid., s. 53)

Grøn hævder med rette, at bibliotekernes litteraturformidling primært foregår i den spatiale ramme. Det vil konkret sige i det virtuelle og fysiske biblioteksrum.

Biblioteket som paratekst

Med paratekstens betydning i formidlingssammenhæng pointeret er jeg nu klar til at springe videre til min påstand om, at der i skiftet fra litteraturen i den traditionelle, trykte bog til performancelitteraturen sker en forskydning i forhold til parateksten.

Hvor litteraturen i bogen med hjælp fra forlaget så at sige selv medbringer sin paratekst som et sneglehus på ryggen, er performancelitteraturen oftest umiddelbart uden omslag. Biblioteksrummet eller ethvert andet rum, hvor performancelitteraturen finder sted, får dermed populært udtrykt karakter af bogomslag og overtager hermed paratekstens essentielle formidlingsmæssige funktioner.¹⁸

Performancelitteraturen indeholder i modsætning til den traditionelle, trykte bog ikke nogen præformateret, formidlende paratekst mellem værk og bibliotekets formidling.¹⁹ Der er ingen faktuelle henvisninger til afsender og titel. Ingen forsideillustrationer inspirerende blikfang eller uddrag fra avisers rosende anmeldelser til at sælge bogen. Og ingen forlags forfatterpræsentationer og appetitvækkende bagsidetekst er med til at placere værket æstetisk og litterært.

Kort sagt: ingen paratekst omslutter i mødet mellem litteraturbruger og litteratur værket mere signifikant end den kontekst, biblioteksrummet iscenesætter. Biblioteksrummets formidlere overtager således ansvaret og muligheden for at konstruere den væsentligste paratekst og hermed definere paratekstens henvisende, markedsførende, hermeneutiske og socialt afgrænsende funktioner. Der sker med andre ord et skred i paratekstens kinesiske æske-system, idet den spatiale ramme i høj grad overtager rollen som medial ramme.

Og der er ingen vej uden om. Selv om vi som biblioteksrummets formidlere frasiger os ansvaret for at iscenesætte performancelitteraturens kontekst, så den bedst muligt formidler værket, så fungerer biblioteksrummet fortsat uundgåeligt som paratekst, om end sandsynligvis en mere misvisende en af slagsen: ”I en formidlingskontekst tjener alt som paratekst – også fraværet af paratekster”. (Grøn, 2010, s. 60)

20 stolerække på linje foran en tilfældigt opstillet mikrofon virker, præcis som en bog i et intetsigende omslag, ind på vores forventninger til den forestående litteraturoplevelse. Tager vi modsat opgaven på os og lever op til det store ansvar, det er at figurere som værkets væsentligste paratekst, er vores mulighed for at påvirke gennem formidlingen tilsvarende stor. Jævnfør at omslaget i de føromtalte spørgeskemaundersøgelser figurerede som det tredje vigtigste parameter for valg af litteratur.

Litteraturformidling som oplevelse

Ovenstående argumentation er sat på spidsen og undviger i et forsøg på tydeliggørelse bevidst en vigtig faktor. I skiftet fra litteratur i trykte bøger til performancelitteratur sker en anden væsentlig forskydning: Selve værket, det litterære indhold, opnår en langt mere højtråbende og umiddelbar position. Paratekstens formidling af litteraturoplevelsen suppleres således af selve litteraturoplevelsen, der ikke bare er værk, men også samtidig udgør en formidling.²⁰ Mens litteraturen i bøgerne først realiseres, når litteraturbrugeren hjemme i sofaen begynder at læse bogens sider, opleves performancelitteraturen umiddelbart. Mere præcist formuleret sker formidlingen altså i en dialektik mellem bibliotekets kontekstualisering og værket realisering. Med den litterære performance udfordres værkbegrebet, og det skel, der traditionelt er mellem værk og formidling, sættes i spil. Performancelitteratur er ofte på en og samme tid begge dele: både litteratur og litteraturformidling. Eller som det i anden sammenhæng rammende formuleres i den føromtalt rapport, *Spændvidder*; ”kunsten går fra udelukkende at være værk, til at blive værk-tøj.” (Langsted et. al., 2010, s. 33)

Af ovenstående fremgår det, at forskellen på litteratur i traditionelle, trykte bøger og performancelitteratur i et formidlingsperspektiv primært ligger i to afgørende forskydninger. Dels erstatter biblioteket forlagets rolle som afsender af værkets primære paratekst, hvorved bibliotekernes formidling opnår en mere signifikant rolle. Dels forskydes bibliotekernes traditionelle formidling af oplevelser til en formidling, der i sig selv både er oplevelse og formidling.

Et udvidet felt af muligheder

De to forskydninger i relation til performancelitteratur præsenterer ovenfor, biblioteksrummet som primær paratekst og formidling som oplevelse, åbner

op for en række nye muligheder i bibliotekernes litteraturformidling. Jeg vil i det følgende redegøre for nogle af disse og løbende perspektivere til litteraturen i det udvidede felt generelt. Afslutningsvis vil jeg under overskriften ”Fra bøger til litteratur” konkluderende pege på et skift i fokusering, som jeg vurderer, vil være afgørende for realiseringen af litteraturen i det udvidede felts formidlingsmæssige potentiale i biblioteksregi.

Iscenesættelse, oplevelse og brugerinvolvering
Bibliotekets formidlingsmæssige muligheder i relation til litteraturen i det udvidede felt generelt og performancelitteraturen specifikt kan overordnet centres omkring tre områder; iscenesættelse, oplevelse og brugerinvolvering. De tre områder berøres nedenfor.

Iscenesættelse benyttes her med klar reference til performanceterminologien til at beskrive realiseringen af paratekst. Jeg har allerede i afsnittet ”Biblioteket som paratekst” pointeret, at såvel bibliotekets ansvar som mulighed for at definere paratekstens henvisende, markedsførende, hermeneutiske og socialt afgrænsende funktioner øges betydeligt. Jeg vil derfor her blot udvide perspektivet ved at påpege, at bibliotekets øgede ansvar og mulighed i høj grad også angår udvælgelsen af, hvilken litteratur, vi vælger at iscenesætte. Sådan har det til en vis grad altid været, men for både performancelitteraturen specifikt og litteraturen i det udvidede felt generelt gælder, at de institutioner, vi traditionelt læner os op ad i vores bogvalg, ofte er fraværende. Litteraturen i det udvidede felt bevæger sig ofte uden for litteraturens traditionelle kredsløb. Hvis der overhovedet er et forlag bag, er det sjældent et af de store kendte, og anmeldelser blandt lektørdtalelser og i dagspressen er nærmest ikke eksisterende. Det betyder, at et tæt samarbejde med øvrige litterære aktører er vigtigere end nogensinde, og hermed åbnes igen op for et utal af nye muligheder.

Det andet mulighedsfelt centreret omkring *oplevelser*, opstår som resultat af skiftet fra formidling af litteraturoplevelser til iscenesættelsen af selve den litterære oplevelse. Der er ikke langt fra at pointere, at formidlingen sker i en dialektik mellem bibliotekets kontekstualiserende iscenesættelse og selve værket til at argumentere for, at litteraturperformance kan benyttes til at imødekomme oplevelsesøkonomiens krav om at skabe merværdi via oplevelser. En mulighed, hvis væsentlighed blandt andet pointeres

i rapporten *Folkebibliotekerne i videnssamfundet* fra 2010 udarbejdet for Styrelsen for Bibliotek og Medier. Heri står blandt andet:

”Oplevelser, og søgen efter oplevelser, er i dag blevet en meget væsentlig komponent i mange menneskers liv, i deres identitetsdannelse og ikke mindst i deres kulturforbrug.[...] Sammen med ændringer i købekraften – og forandringer i urbanitet og uddannelsesniveau – er der skabt grundlag for nye forbrugsmønstre, der er væsentligt mere oplevelsesorienterede end tidligere, og forbruget henviser i stigende grad til, hvem vi er, og hvem vi gerne vil være.[...] Oplevelsessamfundet stiller nye krav til både indhold og formidling – og herunder ikke mindst formidlingsmæssige kompetencer hos personalet.”(Thorhauge et. al., 2010, s. 28)²¹

Ifølge citatet er oplevelsen helt central for det moderne menneskets dannelsesproces og kulturelle aktiviteter, begge aspekter, der relaterer til bibliotekets formål. Det synes derfor helt oplagt, at vi i langt højere grad udnytter muligheden for at iscenesætte oplevelser. Vi skal ikke bare med booktalks, forfatterforedrag, flyers og arrangementsprogrammer fortælle, at biblioteket er fyldt med oplevelser, men også ved iscenesættelse af litteratur på biblioteket, på nettet og i byrummet vise, at det faktisk er tilfældet. ”Show it, don’t tell it” genlyder den kendte parole.

Lyd plus litteratur, street art litteratur og poetry slam er blot nogle af en række eksempler på litteraturformer inden for det udvidede felt, der opleves umiddelbart og dermed kan benyttes til at *vis*, i stedet for blot at *fortælle om*. Når musikken rammer øregangene kan du ikke undgå at høre den, det samme gælder den poesi, der råbes ud gennem højtalerne og pr. automatik læser vi den skrift, vi passerer. Vi skal altså ikke gøre en indsats for at opnå litteraturoplevelsen, tværtimod må vi holde os for ørerne, vende hovedet eller flytte os, hvis vi vil undgå den.

Det tredje område, *brugerinvolvering*, kan opfattes på flere niveauer. Dels konkret forstået på den måde, at interaktionen mellem bruger og værk aktiveres. Bogens ofte ironiske metarefererende læserhenvendelse forvandles på scenen til en stadfæstelse af performerens tilstedeværelse sammen med publikummet nu og her. Helt tydeligt bliver brugerinvolveringen naturligvis i værker, der har litteraturbru-

gerens aktivitet som forudsætning. Et godt eksempel er Mette Moestrups værk *Kollektivt, anonym*²², hvor læserne blev opfordret til at skrive med på det dynamiske digitale værk.

Dels kan brugerinvolveringen, mere frit fortolket, sættes i relation til førnævnte fokusering på den umiddelbare oplevelse. Såvel den tilstedeværende som den forbipasserende må aktivt gøre noget for at vælge fra, hvis ikke de ønsker at blive involveret i oplevelsen. Rollerne er således vendt på hovedet, hvor oplevelsen af litteraturen i bogen kræver en aktiv (læse)indsats fra modtageren, involveres modtageren her, medmindre hun gør en indsats for at fravælge. Dette understøttes af, at litteraturen bevæger sig på en række platforme, hvor såvel brugere som ikke-brugere allerede befinder sig, eksempelvis Facebook, byrummet og mobiltelefonen.

I begge tilfælde gælder det, at et stort potentiale for aktivering af brugerne synliggøres. Her åbnes muligheder for at møde brugerne på nye måder og på nye steder. Herunder også nye brugergrupper, der aldrig selv ville komme på biblioteket eller vælge litteraturoplevelser.

Fra bøger til litteratur

Litteraturen i det udvidede felt genererer, som det fremgår, et udvidet felt af muligheder. Et mulighedsfelt, der præcist som litteraturen i det udvidede felt til stadighed ekspanderer. Jeg har her valgt at sætte fokus på de muligheder, jeg på nuværende tidspunkt ser som de væsentligste fra et biblioteks formidlingsperspektiv. Det drejer sig dels om bibliotekets øgede mulighed som væsentligste paratekst. Dels om bibliotekets mulighed for at øge litteraturens tilgængelighed via inddragelse af litteraturoplevelser, nye platforme og alternative typer af litteraturbrug og involvering. Førstnævnte er væsentlig, fordi der med den øgede mulighed følger et øget ansvar, som vi må være os meget bevidst, hvis vi skal sikre en kvalificeret formidling. Sidstnævnte fremhæver jeg, fordi den øgede tilgængelighed peger frem mod bibliotekets rolle som demokratisk mødested. Litteraturen kan benyttes som både værk og værktøj til en synlig, tilgængelig, demokratisk dialog, der understøtter den enkeltes dannelse.

Som det fremgår, synes performancelitteraturen og litteraturen i det udvidede felt generelt at være en oplagt mulighed for en aktualisering af den biblio-

tekariske kernekompetence; litteraturformidlingen. Udviklingen fra et traditionelt bibliotek, hvis primære opgave er at udlåne bøger til et moderne bibliotek med fokus på formidling og faciliteringen af et demokratisk mødested er set fra dette perspektiv ikke identisk med en udvikling hen imod mindre litteratur på biblioteket.²³ Færre fysiske bøger jovist, men ikke mindre litteratur.

Lad mig her for god ordens skyld tilføje, at artiklens fokusering på litteraturen i det udvidede felt på ingen måde implicerer en nedvurdering af litteratur i den traditionelle, trykte bog. Tværtimod vil min ambition til alle tider være, at de formidlingsmæssige værktøjer, der manifesteres i kraft af litterære værker i det udvidede felt kan og skal udnyttes til at nytænke litteraturformidlingen generelt. Mulighederne herfor synes nærmest utallige; gamle klassikere kan i remodieret form sendes ud til unge pr sms, facebookopdateringer kan give indblik i en nærmest glemt digtsamling, og kortnoveller kan råbes ud over perronen eller erstatte telefonkøens ulidelige muzak. Hermed er litteraturen i det udvide felt ikke at opfatte som en trussel mod bogen, men modsat en mulighed for at skabe fornyet og udvidet opmærksomhed omkring den eksisterende samling. Litteraturen i det udvidede felt bliver således også indirekte et værktøj til revitalisering af bogformidlingen.

Den helt grundlæggende forudsætning for, at vi kan udnytte litteraturen i det udvidede felts formidlingspotentiale og hermed skabe tidssvarende litteraturformidling, må, for mig at se, være, at vi flytter fokus fra den trykte bog til litteraturen. Vi må acceptere, at formen ikke alene er definerende for indholdet; litteraturen omkranses ikke pr. definition af bogmediet. Tværtimod findes litteraturen på et stadigt eskalerende antal platforme, og ser vi bort fra disse, vil en voksende del af litteraturen ikke blive formidlet i biblioteksregi.

I forlængelse heraf skal det afsluttende polemisk pointeres, at litteraturen i det udvidede felts oplevelsesorienterede, brugerinvolverende og demokratiserende aspekter i mindst lige så høj grad som den traditionelle trykte bog har mulighed for at ”fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet,”²⁴ når den gennem kvalificeret formidling stilles til rådighed for brugerne.

Noter

1. "The medium is the message" er en frase af Marshall McLuhan i bogen *Understanding Media: The Extensions of Man (1964)*. Frasen dekonstruerer dikotomien mellem form og indhold og benyttes receptionsæstetisk som udtryk for, at mediet alene er definerende for budskabet.
2. For eksempel se: <http://www.saxo.com/dk/item/post-it.aspx>
3. For eksempel se: <http://mortensondergaard.net/Apotek.html>
4. For nærmere information om projektet, se projektets hjemmeside www.netlitteratur.dk eller omtalen på Styrelsen for Bibliotek og Mediers hjemmeside: <http://www.bibliotekogmedier.dk/publikationer/bibliotek-og-medier/bibliotek-og-medier-2011/litteraturen-finder-sted/>
5. Programmet for seminariet kan ses her: <http://hum.ku.dk/kalender/2011/maj/literature-in-the-expanded-field/>
6. <http://projekter.bibliotekogmedier.dk/projekt/formidling-af-nye-litteraere-tendenser>
7. <http://www.aakb.dk/biblioteker/hovedbiblioteket/blog/international-temadag-nye-litteraere-tendenser>
8. http://www.dr.dk/P1/Skoenlitteratur_paa_P1/Udsendelser/2010/11/03103514.htm
9. Jf. eksempelvis Tania Ørum *De eksperimenterende tressere – kunst i en opbrudstid*. For nærmere information om Højholt som mediekunster, se eksempelvis Mellem ørerne – *PERformer HØJHOLT*.
10. Her tænker jeg særligt på forfattere som Charles Bernstein og Kenneth Goldsmith. Jf. eksempelvis Marjorie Perloff *Unoriginal genius – Poetry by Other Means in the New Century*.
11. Sproget synes at være den afgørende faktor i den fælles nordiske udvikling. Jf. eksempelvis Mathias Kokholms månedlige klumme om bogobjekter i litteraturtillægget, *Standart*.
12. Det kan set i kontekst med samtidens tendenser og potentialer være interessant at minde om, at konsekvenserne af internettets fremkomst populært sammenlignes med bogtrykkerkunstens udbredelse. Hvorvidt internettet vil have samme indflydelse på vores litteraturbrug, som bogtrykkerkunsten i sin tid havde, er det endnu for tidligt at konkludere. Men alene den hypotetiske mulighed synes at være et vægtigt argument for vigtigheden af, at vi sætter fokus på litteraturen i det udvidede felt.
13. <http://ordnet.dk/ods/ordbog?query=Litteratur>
14. <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=performance>
15. <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=performance>
16. Langsted et. al., s. 8, 9 og 23. De fem tendensers mange paralleller til litteraturen i det udvidede felt i det hele taget falder uden for denne artikel og skal derfor her blot parentetisk pointeres.
17. Jeg er klar over, at den teoretiske klare afgrænsning, i praksis helt sikkert vil vise sig noget flydende. Nemt er det at ekskludere familiefarens godnat-læsning og inkludere Peter Laugesens musikalske digtoplæsning, men vanskeligere bliver det at placere eksempelvis lydbøger og amatørers storytelling. Det ændrer imidlertid ikke på afgrænsningens brugbarhed i denne sammenhæng og jeg lader derfor den induktive afprøvede justering ligge i denne omgang.
18. Biblioteketsrummet kan oplagt udvides til også at inkorporere markedsføringsmateriale produceret til annoncering af den litterære performance og lignende elementer, der ikke foregår i det fysiske biblioteketsrum, men alligevel er med til at forme den kontekst biblioteket skaber. Den lidt famlende afgrænsning stemmer fint overens med Genettes definition af paratekst, som "a zone without any hard and fast boundary on either the inward side (turned toward the text) or the outward side (turned toward the world's discourse about the text)" *Paratexts – thresholds of interpretation* s. 2.

19. Jeg hævder hermed ikke, at performancelitteraturen er uden medial ramme, men blot at den mediale ramme er mini-meret betydeligt og at muligheden for indflydelse i den spatiale ramme som følge heraf maksimeres (jf. citatet note 29, der vedrører paratekstens flydende grænser).
20. Begrebsparret formidling om (læse)oplevelser versus formidling som oplevelser er hentet fra *Oplevelsens rammer*, hvor det blandt andet nævnes s. 158. Dialektikken mellem litteraturoplevelse og litteraturformidling kan igen relateres til citatet fra Genette jf. note 29. Hvor det foregående eksempel relaterede til paratekstens uklare grænse udad til, ud mod omverden, angår dette paratekstens uklare grænse ud ad til, ind med selve værket (jf. også præciseringen note 30).
21. Vigtigheden af inddragelse af oplevelser understreges i rapporten endvidere af modellen s. 50, hvor det at opleve danner basis for et af modellens fire rum.
22. <http://www.kollektivt-anonymt.dk/>
23. Udviklingen fra bogudlån til demokratisk mødested skitseres eksempelvis i *Folkebibliotekerne i vidensamfundet* under overskrifter ”Bibliotekerne under forandring” s. 8.
24. Biblioteksloven lyder som bekendt: ”Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger, tidsskrifter, lydbøger og andre egnede materialer

til rådighed såsom musikbærende materialer og elektroniske informationsressourcer, herunder internet og multimedier.”

Referencer

- McLuhan, M (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. Boston: MIT Press.
- Gerard, G (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grøn, R (2010). *Oplevelsens rammer – former og rationaler i den aktuelle formidling af skønlitteratur for voksne på danske folkebiblioteker*. Aalborg: Det Informationsvidenskabelige Akademi.
- Kreutzfeldt, J (et. al). (2001). *Mellem ørerne – Performer HØJHOLT*. København: Informations forlag.
- Langsted, J et. al. (2010). *Spændvidder – on kunst og kunstopolitik*. København: Kulturpolitisk forskningscenter.
- Perloff, M (2010). *Unoriginal Genius - Poetry by Other Means in the New Century*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thorhauge, J (red.) (2010). *Folkebibliotekerne i Vidensamfundet*. København: Styrelsen for Bibliotek og Medier.
- Ørum, T (2009). *De eksperimenterende tressere – kunst i en opbrudstid*. København: Gyldendal.